

Sygn. akt I UK 501/17

POSTANOWIENIE

Dnia 27 września 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera

w sprawie z odwołania D. K.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w O.
o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 27 września 2018 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 30 maja 2017 r., sygn. akt III AUa (...),

odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O., decyzją z 8 marca 2016 r., odmówił przyznania wnioskodawczyni D. K. prawa do emerytury na podstawie art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 748 ze zm.), ponieważ wnioskodawczyni nie udowodniła na dzień 1 stycznia 1999 r. wymaganego 15-letniego okresu pracy w szczególnych warunkach, wykonywanej stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Organ rentowy jako staż pracy w warunkach szczególnych zaliczył ubezpieczonej 13 lat, 3 miesiące i 12 dni, a mianowicie okres od 1 lipca 1980 r. do 28 września 1992 r. oraz od 12 czerwca 1995 r. do 31 marca 1998 r. z wyłączeniem okresu pobierania zasiłków chorobowych, opiekuńczych, macierzyńskich i wychowawczych. Do tego okresu organ rentowy nie zaliczył ubezpieczonej zatrudnienia w charakterze junaka OHP

od 14 września 1978 r. do 30 czerwca 1980 r., gdyż w świadectwie pracy czas ten nie został ujęty jako okres pracy w warunkach szczególnych.

Sąd Okręgowy w O., wyrokiem z 8 września 2016 r., oddalił odwołanie ubezpieczonej od decyzji organu rentowego.

Sąd pierwszej instancji, powołując się na ugruntowane orzecznictwo, uznał, że zaliczeniu do pracy w warunkach szczególnych podlegają okresy niezdolności do pracy, w których ubezpieczony pobiera świadczenia z ubezpieczenia społecznego (zasilek chorobowy, zasilek macierzyński). Reguła ta nie dotyczy natomiast urlopu wychowawczego (por. wyroki Sądu Najwyższego z 6 czerwca 2006 r., I UK 338/05, LEX nr 375608 i z 23 kwietnia 2013 r., I UK 561/11, niepubl.).

Zdaniem Sądu Okręgowego, nawet doliczenie zakwestionowanych przez organ rentowy okresów nieświadczenia pracy przez ubezpieczoną nie prowadzi do legitymowania się przez nią wymaganym 15-letnim okresem zatrudnienia w warunkach szczególnych. Jedynie zaliczenie okresu pracy jako junaka OHP od 14 września 1978 r. do 30 czerwca 1980 r. dawałoby podstawę do uwzględnienia odwołania. Sąd Okręgowy nie dał wiary twierdzeniom ubezpieczonej jakoby w całym okresie, kiedy była uczniem zasadniczej szkoły zawodowej jako junak OHP, pracowała w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na stanowisku operatora maszyn włókienniczych, czyli w warunkach szczególnych. Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 2 lipca 1958 r. o nauce zawodu, przyuczaniu do określonej pracy i warunkach zatrudniania młodocianych w zakładach pracy oraz o wstępnym stażu pracy (Dz.U. Nr 45, poz. 226 ze zm.) ubezpieczona miała wówczas status młodocianego. Według art. 13 ust. 2-3 tej ustawy, młodocianych w wieku powyżej lat 16 obowiązywał normalny czas pracy stosowany w zakładzie pracy, jednakże do tego czasu pracy wliczało się czas dokształcania określonego w art. 12 ust. 2 i 3 bez względu na to, czy nauka odbywa się w godzinach pracy czy poza godzinami pracy, chociaż w wymiarze nie większym niż 18 godzin tygodniowo (por. wyrok Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2012 r., II UK 96/11, LEX nr 1215433).

Mając na względzie przytoczone regulacje prawne, można było – zdaniem Sądu pierwszej instancji – ewentualnie zaliczyć ubezpieczonej okres pracy od 5 marca 1979 r., czyli po ukończeniu przez nią 18-tego roku życia (jako okres, kiedy nie była już pracownikiem młodocianym), ale jedynie w przypadku, gdyby praca ta

miała charakter pracy w pełnym wymiarze. Zgodnie bowiem z art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 2 lipca 1958 r. o nauce zawodu, przyuczaniu do określonej pracy i warunkach zatrudniania młodocianych w zakładach pracy, do czasu pracy pracownika dorosłego nie wliczało się już czasu nauki. Jednakże z zeznań przesłuchanych w sprawie świadków wynikało, że w całym okresie pracy jako junak OHP w dniach nauki (2 razy w tygodniu) ubezpieczona w ogóle nie świadczyła pracy, co wyklucza ustalenie, że praca w warunkach szczególnych świadczona była przez nią w pełnym wymiarze. W tej sytuacji Sąd pierwszej instancji uznał, że ubezpieczona nie wykazała niezbędnego minimalnego okresu pracy w warunkach szczególnych.

Sąd Apelacyjny w (...), wyrokiem z 30 maja 2017 r., uwzględniając apelację ubezpieczonej od wyroku Sądu pierwszej instancji, zmienił zaskarżony wyrok i poprzedzając go decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w O. z 8 marca 2016 r. w ten sposób, że przyznał D. K. prawo do emerytury poczynawszy od 5 marca 2016 r. (pkt 1 wyroku) oraz stwierdził odpowiedzialność organu rentowego za nieustalenie ostatniej okoliczności niezbędnej do wydania decyzji (pkt 2 wyroku).

Oceniając spełnienie przez D. K. przesłanki stażu pracy w warunkach szczególnych, Sąd Apelacyjny zgodził się z Sądem pierwszej instancji, że okresy niezdolności do pracy, podczas których osoba ubezpieczona pobiera wynagrodzenie chorobowe lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego z tytułu choroby i macierzyństwa (zasilek chorobowy, zasilek macierzyński) podlegają uwzględnieniu do stażu pracy w szczególnych warunkach. Sąd przypomniał, że ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z FUS (Dz.U. Nr 121, poz. 1264), od 1 lipca 2004 r. wprowadzono zmiany do art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, dodając ust. 1a. Zgodnie z jego brzmieniem, przy ustalaniu okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach nie uwzględnia się okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał po dniu 14 listopada 1991 r. wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby lub macierzyństwa (pkt 1). Wprowadzając zmianę pojęcia „zatrudnienie w szczególnych warunkach”, ustawodawca nie uchwalił przepisów międzyczasowych, w związku z czym zakres stosowania art. 32 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach był przedmiotem skargi konstytucyjnej opartej na

zarzucie jego niezgodności z art. 2 i art. 32 ust. 1 Konstytucji RP. Wyrokiem z 10 lipca 2008 r., K 33/06 (OTK-A 2008, nr 6, poz. 106) Trybunał Konstytucyjny uznał za właściwą dla oceny konstytucyjności omawianego przepisu chwilę powstania prawa podmiotowego, w tym wypadku prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach, oddalając zarzut, że zmiana warunków emerytalnych prowadzi do naruszenia praw nabytych. Trybunał przyjął że oceniana zmiana może mieć zastosowanie wyłącznie na przyszłość. Tym samym, rozstrzygnięcie Trybunału należy odnieść do stosunków powstałych po 1 lipca 2004 r. oraz stosunków zamkniętych, zakończonych nabyciem prawa przed tym dniem. Natomiast w stosunku do pracowników, którzy nabyli prawo do emerytury z tytułu zatrudnienia w warunkach szczególnych w okresie przed 1 lipca 2004 r., należy uwzględnić aspekt ochrony istniejących 1 lipca 2004 r. praw tymczasowych, zagwarantowanych w powołanym przepisie i prowadzących do nabycia przez nich prawa do emerytury. Z kolei Sąd Najwyższy uznał, że w art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS ustawodawca utrwalił sytuację osób, które w dniu wejścia w życie ustawy wypełniły warunki stażu szczególnego i ogólnego oraz zadeklarował ich przyszłe prawo do emerytury w wieku wcześniejszym. Przez wydanie tego przepisu nastąpił stan związania, tj. zobowiązania się przez Państwo do powstrzymania się od jakiegokolwiek ingerencji w istniejące prawo tymczasowe. Wobec tego, przewidziana w ustawie ekspektatywa prawa do emerytury nie mogła wygasnąć na skutek nowej regulacji ustalania stażu zatrudnienia w warunkach szczególnych. Gwarancji przyszłego prawa do emerytury złożonej wobec osób, o których mowa w art. 184 ustawy, ustawodawca nie mógł już naruszyć przez ustalenie innego sposobu wyliczenia ich stażu ubezpieczenia. Wykazanie w dniu 1 stycznia 1999 r. określonego w art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS okresu wykonywania pracy w szczególnych warunkach wyłącza ponowne ustalenie tego okresu po osiągnięciu wieku emerytalnego, według zasad wynikających z art. 32 ust. 1a pkt 1, obowiązujących po dniu 1 lipca 2004 r. (por. wyrok Sądu Najwyższego z 13 lipca 2011 r., I UK 12/11, LEX nr 989126).

Sąd Apelacyjny uznał za chybione ustalenie Sądu Okręgowego, że nawet zaliczenie okresów pobierania przez D. K. wynagrodzenia za czas niezdolności do pracy, zasiłku chorobowego i zasiłku macierzyńskiego nie spowoduje spełnienia

przez nią przesłanki legitymowania się wymaganym 15-letnim stażem pracy w szczególnych warunkach. Prawidłowe zsumowanie tych spornych okresów z dotychczas uwzględnionym przez organ rentowy stażem pracy w szczególnych warunkach prowadzi do odmiennego wniosku. Z informacji organu rentowego wynika, że D. K. przebywała na urlopie macierzyńskim w okresie od 7 lutego 1992 r. do 11 czerwca 1992 r. (4 miesiące i 4 dni). Z kolei łączny okres pobierania przez nią wynagrodzenia za czas niezdolności do pracy oraz pobierania zasiłku chorobowego podczas trwania stosunku pracy wyniósł 2 lata, 5 miesięcy i 17 dni. Sąd drugiej instancji zauważył ponadto, że z zaświadczenia z 12 grudnia 2012 r. wystawionego przez pracodawcę ubezpieczonej „B.” S.A. w S. wynika, że w okresie podlegającym zaliczeniu do stażu pracy w szczególnych warunkach D. K. bezspornie pobierała łącznie zasiłek macierzyński, wynagrodzenie za czas niezdolności do pracy z powodu choroby i zasiłek chorobowy przez okres 652 dni, co daje 1 rok, 11 miesięcy i 22 dni. Skoro organ rentowy ustalił staż pracy w szczególnych warunkach na 13 lat, 3 miesiące i 12 dni, to doliczając do niego łączny okres wynikający z wyliczeń organu rentowego, tj. 2 lata, 5 miesięcy i 17 dni, bądź też nawet bezsporny okres w wymiarze 1 rok, 11 miesięcy i 22 dni, staż pracy w warunkach szczególnych ubezpieczonej przekroczył 15 lat. W pierwszym przypadku będzie to 15 lat, 8 miesięcy i 29 dni, w drugim 15 lat, 2 miesiące i 4 dni. W ocenie Sądu Apelacyjnego spełnienie przez D. K. przesłanki 15 lat pracy w warunkach szczególnych powodowało, że nie było już potrzeby oceny charakteru jej pracy w okresie od 14 września 1978 r. do 30 czerwca 1980 r. jako junaka OHP. Mając na uwadze dokonane ustalenia, Sąd Apelacyjny uznał, że D. K. spełniła wszystkie przesłanki określone w art. 184 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS i przyznał jej prawo do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach od 5 marca 2016 r., czyli od dnia osiągnięcia przez nią wieku 55 lat, jako daty spełnienia ostatniej przesłanki niezbędnej do przyznania prawa do tego świadczenia.

W ocenie Sądu Apelacyjnego organ rentowy na podstawie art. 118 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach ponosi odpowiedzialność za nieustalenie ostatniej okoliczności w sprawie, niezbędnej do wydania decyzji w przedmiocie przyznania

D. K. prawa do wcześniejszej emerytury, ponieważ ustalenie tego prawa wymagało tylko wyliczenia okresów pracy w szczególnych warunkach.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w (...) został w całości zaskarżony skargą kasacyjną przez organ rentowy. Skargę kasacyjną oparto na podstawach naruszenia prawa materialnego – art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1 i art. 32 ust. 1a pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS w związku z § 2 ust. 1, § 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.).

Skarżący organ rentowy wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie odwołania ubezpieczonej od decyzji ZUS z 8 marca 2016 r., ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...).

We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania organ rentowy powołał się na oczywistą zasadność skargi. Zdaniem strony skarżącej, Sąd Apelacyjny w sposób oczywisty naruszył art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS w związku z § 4 ust. 1 pkt 1 i 3 rozporządzenia Rady Ministrów z 1983 r. Według powołanych przepisów prawo do emerytury w wieku obniżonym przysługuje ubezpieczonemu, który wykonywał pracę w szczególnych warunkach stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Taki stan rzeczy wyklucza zaliczenie do zatrudnienia w szczególnych warunkach okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego na wypadek choroby lub macierzyństwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie kwalifikowała się do przyjęcia w celu jej merytorycznego rozpoznania.

Skarga kasacyjna, jako szczególny środek zaskarżenia, służy realizacji interesu publicznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Funkcje postępowania kasacyjnego powodują, że wniosek o przyjęcie skargi do rozpoznania oraz jego uzasadnienie powinny koncentrować się na wykazaniu, że w konkretnej sprawie zachodzą okoliczności przemawiające za interwencją Sądu Najwyższego. Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę

kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne (pkt 1), istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów (pkt 2), zachodzi nieważność postępowania (pkt 3) lub skarga jest oczywiście uzasadniona (pkt 4).

Przekonanie Sądu Najwyższego, oceniającego na etapie tzw. przedsądu zasadność wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania, o tym, że zostały spełnione przesłanki z art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c., wymaga przytoczenia argumentów prawnych, uwzględniających specyfikę tej przesłanki, warunkującej pozytywne rozpoznanie wniosku skarżącego. Pojęcie „oczywistości” mieści się w sferze obiektywnej i łączy się z powinnością wykazania, że podniesione zarzuty naruszenia przepisów prawa są zasadne *prima facie*, na pierwszy rzut oka, bez konieczności dokonywania głębszej analizy tekstu przepisów i bez doszukiwania się ich znaczenia, a także bez szczegółowego analizowania ustalonego stanu faktycznego (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 16 kwietnia 2015 r., I PK 242/14, LEX nr 1678955).

Twierdzenie skarżącego organu rentowego o oczywistej zasadności skargi kasacyjnej nie uwzględnia utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego, na które powołały się Sady pierwszej i drugiej instancji. Do problemu kwalifikacji prawnej okresu niewykonywania pracy w czasie pobierania świadczeń z ubezpieczenia chorobowego (zasiłku chorobowego, zasiłku macierzyńskiego) odniósł się skrupulatnie Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, przytaczając wyrok Trybunału Konstytucyjnego (z oceną jego konsekwencji dla uprawnień ubezpieczonych) oraz wyroki Sądu Najwyższego.

W rozpoznawanej sprawie istotę sporu stanowiła kwalifikacja okresu pracy ubezpieczonej od 14 września 1978 r. do 31 marca 1998 r. jako pracy w warunkach szczególnych. Ocenie podlegał więc okres zamknięty, zaistniały i zakończony przed wprowadzeniem do ustawy o emeryturach i rentach z FUS art. 32 ust. 1a. Nie istnieje zatem potrzeba rozważania skutków intertemporalnych zastosowania tego przepisu. Według utrwalonego orzecznictwa nie ma on zastosowania do stanu faktycznego rozpoznawanej sprawy.

W kontekście zarzutu stawianego przez organ rentowy warto raz jeszcze przypomnieć przytoczoną przez Sąd Apelacyjny linię wykładni art. 184 w związku z

art. 32 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Zakres stosowania art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej został precyzyjnie określony w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 10 lipca 2008 r., K 33/2006 (OTK-A 2008, nr 6, poz. 106), w którym Trybunał stwierdził, że oceniana zmiana może mieć zastosowanie wyłącznie na przyszłość. Przepis ten nie ma więc zastosowania do stanów powstałych przed jego wejściem w życie. Stanowisko to podtrzymał Sąd Najwyższy w wyroku z 23 kwietnia 2010 r., II UK 313/09 (OSNP 2011, nr 19-20, poz. 260), stwierdzając, że osiągnięcie przed 1 stycznia 1999 r. okresu pracy w szczególnych warunkach, o którym mowa w art. 184 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, wyłącza ponowne ustalenie tego okresu po osiągnięciu wieku emerytalnego według zasad wynikających z art. 32 ust. 1a pkt 1 tej ustawy, obowiązujących od 1 stycznia 2004 r. Sąd Najwyższy zauważył, że sytuacja osób wymienionych w art. 184 ustawy, opisywana w doktrynie jako ekspektatywa prawa podmiotowego, polega na spełnieniu się tylko części stanu faktycznego koniecznego do nabycia prawa, które poprzedza i zabezpiecza przyszłe prawo podmiotowe. Uwzględnienie ochrony praw w trakcie ich nabywania jest zaś aprobowane w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, a także Trybunału Konstytucyjnego. Zdaniem Sądu Najwyższego, ochrona ekspektatywy może wynikać z jej istoty, lecz może także zyskiwać wzmocnienie w prawie. Funkcję takiego wzmocnienia spełnił art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS wobec pozostających w toku stosunków nabywania prawa do emerytury z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach przed 1 stycznia 1999 r. W przepisie tym ustawodawca utrwalił sytuację osób, które w dniu wejścia w życie ustawy wypełniły warunki stażu szczególnego i ogólnego, i zadeklarował ich przyszłe prawo do emerytury w wieku wcześniejszym. Przez wydanie tego przepisu nastąpił stan związania, co wyraźnie podkreślił w uzasadnieniu Sąd Apelacyjny. Wobec tego przewidziana w ustawie ekspektatywa nie mogła wygasnąć wskutek nowej regulacji ustalania stażu pracy w szczególnych warunkach.

W tej sytuacji, jak trafnie przyjął Sąd Apelacyjny, art. 32 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach z FUS nie ma zastosowania do ubezpieczonej. Status prawny okresu niezdolności do pracy, za który ubezpieczona uzyskała świadczenia

z ubezpieczenia chorobowego, należało więc ocenić na podstawie „zasad sprzed wejścia w życie” powołanego przepisu.

Przed uchwaleniem art. 32 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach z FUS, problem zaliczenia do okresu pracy w warunkach szczególnych okresów niezdolności do pracy rozstrzygała m.in. uchwała Sądu Najwyższego z 27 listopada 2003 r., III UZP 10/03 (OSNP 2004, nr 5, poz. 87) stwierdzająca, że do okresu pracy w szczególnych warunkach, o jakich mowa w § 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.), wlicza się okresy zasiłku chorobowego w czasie trwania tego stosunku pracy, przypadające po dniu wejścia w życie ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 104, poz. 450 ze zm.). Podobnie w wyroku z 5 listopada 2012 r., II UK 82/12 (OSNP 2013, nr 19-20, poz. 230), Sąd Najwyższy przyjął, że do okresu pracy w szczególnych warunkach uprawniającego do emerytury na podstawie art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS zalicza się okres urlopu wypoczynkowego i urlopu macierzyńskiego. Zaprezentowaną linię orzecniczą potwierdzają także wyroki Sądu Najwyższego: z 7 lutego 2006 r., I UK 154/05 (LEX nr 272581); z 17 września 2007 r., III UK 51/07 (OSNP 2008, nr 21-21, poz. 328); z 30 stycznia 2008 r., I UK 204/07 (OSNP 2009, nr 7-8, poz. 106); z 16 lipca 2009 r., II UK 388/08 (LEX nr 533107). Inaczej traktowany jest natomiast urlop wychowawczy (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 19 kwietnia 2016 r., II UK 193/15, LEX nr 2048968; z 4 września 2014 r., I UK 6/14, LEX nr 1511194).

Z przedstawionych rozważań wynika, że bezpodstawny jest zarzut oczywistego naruszenia przez Sąd Apelacyjny art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS w wyniku zaliczenia do stażu pracy w warunkach szczególnych okresu niezdolności do pracy, w których ubezpieczona pobierała świadczenia z ubezpieczenia społecznego (zasiłek chorobowy, zasiłek macierzyński). Złożona przez organ rentowy skarga kasacyjna nie jest zatem oczywiście zasadna.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c.

